

Metallearning

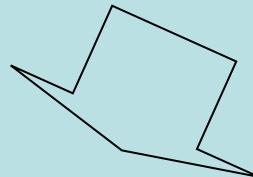
Umumiy xossalari

Muallif: Q. O'. Komilov

Reja:

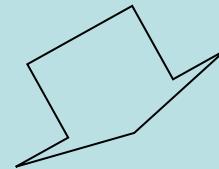
- *Metallarning fizik xossalari*
- *Rudalardan metallarni olish usullari*
- *Metallarning kimyoviy xossalri*
- *Metallarning xalq xo'jaligidagi ahamiyati*

M o d d a

Oddiy

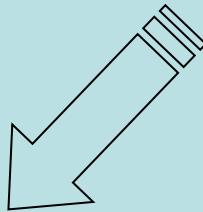
Bir turdagи atomlardan
tashkil topgan

Murakkab

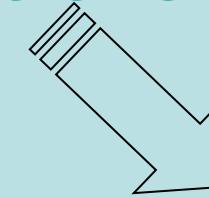
Turli turdagи atomlardan
tashkil topgan

Oddiy moddalar

Metallar

Metal bog'li oddiy
moddalar hosil qiluvchi
rimyoviy elementlar

Metalmaslar

Metallarning fizik-
kemyoviy xossalariga
ega bo'lмаган oddiy
moddalar hosil qiluvchi
kemyoviy elementlar

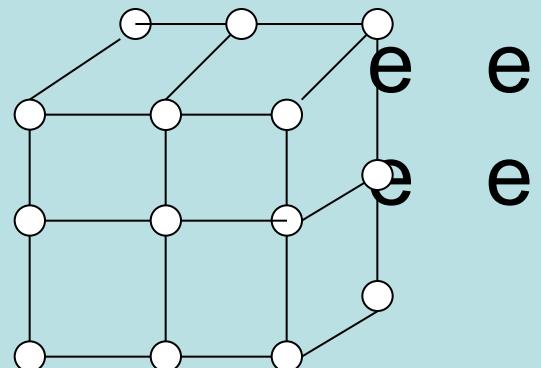
- Qadimda va o'rta asirlarda 7 ta metal ma'lum bo'lgan (Au, Ag, Cu, Pb, Fe, Hg)
- M.V.Lomonosovning fikricha - metallar "rangli jismlar bo'lib, ularni eritish, quyish va bolg'alash mumkin"
- A. Lavuaz'yi – 1789 yilda 17 ta metalni asoslab berdi
- D. I. Mendiliyv – metallarni bashoratlagan
- XIX asrda – platina qatori, ishqoriy va ishqoriyyir metallari ochilgan.
- XX asrda – trans uran elementlari ochilgan.

Metallarni tabiatda tarqalishi

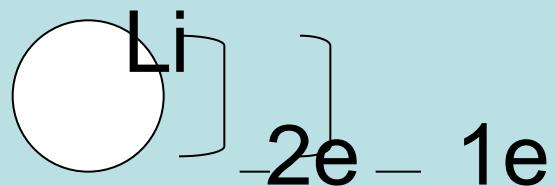
- Birikmalar ko'rinishida;
- Alovida holatda (Au, Pt, Ag);
- Tuzlar ko'rinishida (glogenidlar, karbonatlar, nitratlar, fosfatlar);
- Oksidlar va sulfidlar ko'rinishida;

Metallar

- Metal kristal panjarasiga.

- Tashqi qavatida nisbatan kam miqdordagi elektronlarga ega:

- Ozod valent elektronlarga ega;
- Metal bog'lanish yunaluvchanlik va to'yinuvchanlikga ega emas;
- Xarakatchan ionlar, musbat zaryadlangan ionlar o'rtasida elektrik itarilishni kompensasiyalaydi va shu bilan ularni qattiq jismlarga bog'laydi.

Metallarning fizikaviy hossalari

- Simobdan tashqari.

(eng yumshoq – kaliy,
Eng qattiq – xrom)

- Qovushqoqlıq

- Au, Ag, Cu, Sn, Pb, Zn, Fe
kamayadi

- Issiqliklik
o'tkazuvchanligi

Hg, Cu, Ag, Al, Fe

Qatorda kamayadi

-
- Elektr
o'tkazuvchanligi

Ag Mn

kamayadi

Erish harorati

Oson eruchan

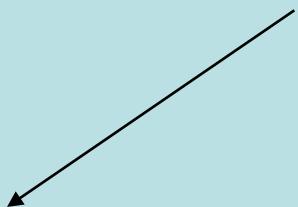
Hg, Ga, Cs, In, Bi

Qiyin eruvchan

W, Mo, V, Cr

Zichligi

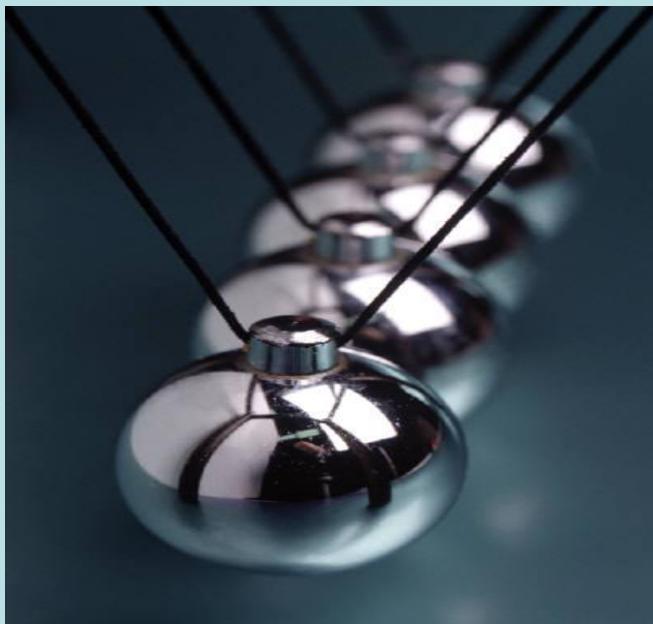

Yingil

Og'ir

(Li–eng yingil, K,Na,Mg; (Osmiy – eng og'r, Ig, Pb)

- Metallik yaltirog'ga
ega

Metallarni fizikaviy xossalalarini farqlanishiga olib keluvchi sabablar

- Metal atomlari turli tipdagi kristal panjaralar hosil qiladi

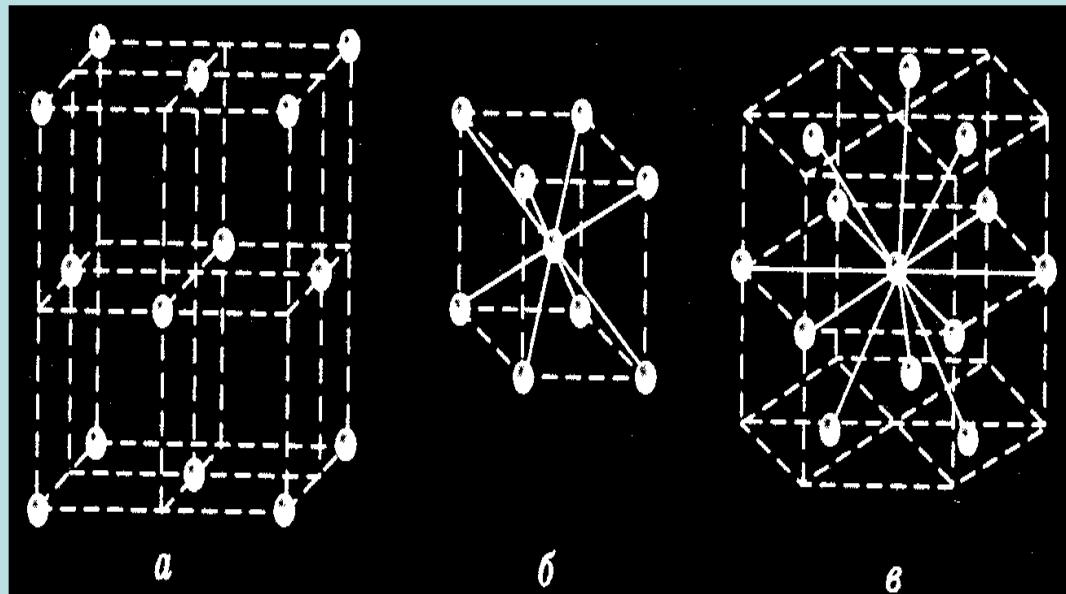

Рис. 3. Модели кристаллических решеток металлов:
а — кубическая гранецентрированная; б — кубическая объемноцентрированная; в — гексагональная

Metallarni fizikaviy xossalari ni farqlanishiga olib keluvchi sabablar

- Metal atomlari, metal bog'lar hosil bo'lishida har xil valent elektronlrga ega связи
- Atomlar (ionlar) turli radiuslrsiga ega
- Qo'shimcha guruhcha metallari atomlari juftlashmsgan d-elektronlar hisobiga kovalent bog' xam hosil qilishi mumkin.

Elementlar davriй jadvalida elementlarning holati

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	0					
1	H 1 1766								He 2 1895					
2	Li 3 1817	Be 4 1798	B 5 1808	C 6 ???	N 7 1772	O 8 1774	F 9 1886		Ne 10 1898					
3	Na 11 1807	Mg 12 1808	Al 13 1825	Si 14 1824	P 15 1669	S 16 ???	Cl 17 1774		Ar 18 1894					
4	K 19 1807	Ca 20 1808	Sc 21 1879	Ti 22 1791	V 23 1830	Cr 24 1797	Mn 25 1774	Fe 26 ???	Co 27 1739	Ni 28 1751				
5	Cu 29 ???	Zn 30 ???	Ga 31 1875	Ge 32 1886	As 33 ???	Se 34 1818	Br 35 1826		Kr 36 1898					
6	Rb 37 1861	Sr 38 1790	Y 39 1789	Zr 40 1789	Nb 41 1801	Mo 42 1778	Tc 43 1937	Ru 44 1844	Rh 45 1803	Pd 46 1803				
7	Ag 47 ???	Cd 48 1817	In 49 1863	Sn 50 ???	Sb 51 ???	Te 52 1782	I 53 1811		Xe 54 1898					
8	Cs 55 1860	Ba 56 1808	La 57 1839	Hf 72 1923	Ta 73 1802	W 74 1783	Re 75 1925	Os 76 1804	Ir 77 1804	Pt 78 1735				
9	Au 79 ???	Hg 80 ???	Tl 81 1861	Pb 82 ???	Bi 83 ???	Po 84 1898	At 85 1940		Rn 86 1898					
10	Fr 87 1939	Ra 88 1898	Ac 89 1899	Rf 104 1969	Db 105 1970	Sg 106 1974	Bh 107 1976	Hs 108 1984	Mt 109 1982	Uun 110 1994	Uuu 111 1994			
Лантаноиды и Актиноиды														
n	Ce 58 Незаре...	Pr 59 Незаре...	Nd 60 Незаре...	Pm 61 Незаре...	Sm 62 Незаре...	Eu 63 Незаре...	Gd 64 Незаре...	Tb 65 Незаре...	Dy 66 Незаре...	Ho 67 Незаре...	Er 68 Незаре...	Tm 69 Незаре...	Yb 70 Незаре...	Lu 71 Незаре...
A	Th 90 Незаре...	Pa 91 Незаре...	U 92 Незаре...	Np 93 Незаре...	Pu 94 Незаре...	Am 95 Незаре...	Cm 96 Незаре...	Bk 97 Незаре...	Cf 98 Незаре...	Es 99 Незаре...	Fm 100 Незаре...	Md 101 Незаре...	No 102 Незаре...	Lr 103 Незаре...

Topishmoqli qo'shnilar

Li 3 Литий	Be 4 Бери...	Sc 21 Скан...	Ti 22 Титан	V 23 Вана...	Cr 24 Хром	Mn 25 Марг...	Fe 26 Железо	Co 27 Коба...	Ni 28 Никель	Cu 29 Медь	Zn 30 Цинк
Na 11 Натрий	Mg 12 Магн...	Y 39 Иттрий	Zr 40 Цирк...	Nb 41 Ниоб...	Mo 42 Моли...	Tc 43 Техне...	Ru 44 Рутен...	Rh 45 Родий	Pd 46 Палл...	Ag 47 Сере...	Cd 48 Кадм...
K 19 Калий	Ca 20 Каль...	La 57 Лантан	Hf 72 Гафний	Ta 73 Тантал	W 74 Воль...	Re 75 Рений	Os 76 Осмий	Ir 77 Ирид...	Pt 78 Плат...	Au 79 Золото	Hg 80 Ртуть
Rb 37 Руби...	Sr 38 Стро...	Ac 89 Акти...	Rf 104 Резер...	Db 105 Дубн...	Sg 106 Сибо...	Bh 107 Борий	Hs 108 Хассий	Mt 109 Мейт...	Uun 110 Ун-у...	Uuu 111 Ун-у...	
Cs 55 Цезий	Ba 56 Барий	Ra 88 Радий									

+ Ishqoriy metallar

+ Ishqoriy - yir metallari

+ Oraliq metallar

Metallarning kimyoviy xossalari

- Metallar kimyoviy reaksiyalarda qaytaruvchi hisoblanadi, lekin o'zi oksidlanadi

Al, Be, Mg, Ca, Li, Na, K, Rb, Cs

Ushbu qatorda metallarning qaytaruvchilik qobiliyti ortadi

- Metallar birikmalardan boshqa metallar bilan siqib chiqariladi

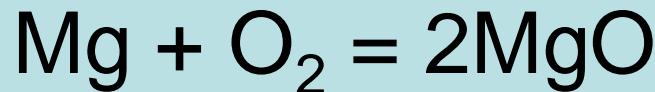
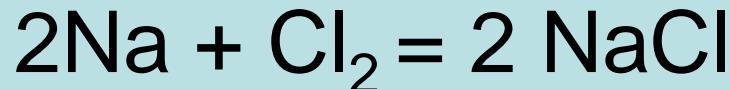

- N.N. Beketov tomonidan – metallarning «siqib chiqaruvchanlik qatorini» tuzilgan
- (bu - metallarning elektro-kimyoviy kuchlanishlar qatorining prototipidir)

Li, K, Ca, Na, Mg, Al, Mn, Zn, Cr, Fe, Ni, Sn, Pb, Cu, Hg, Ag, Pt, Au.

Metallar oddiy moddalar bilan reaksiyga kirishadi:

- Galogenlar va kislorod bilan

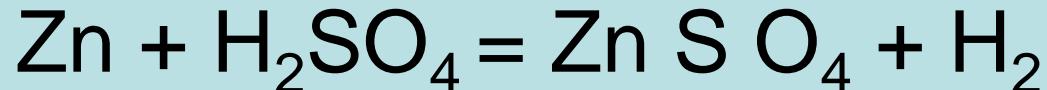

- V – guruh asosiy guruhcha elementlari bilan (qiyin)

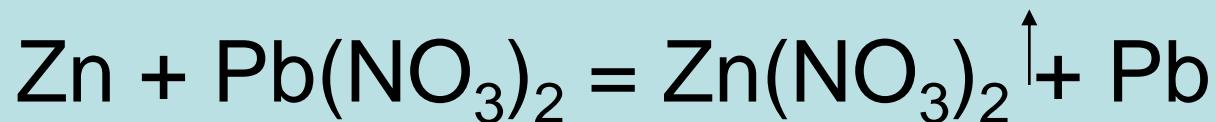

Metallar murakkab moddalar bilan reaksiyga kirishadi

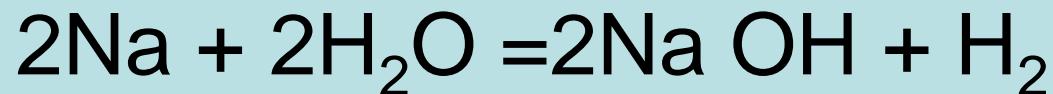
- Kislotalar bilan

- Tuzlar bilan

- Suv bilan (faol)

Metallarning qo'llanilishi

Uskuna
-sozlik

Tibbi-
yot

Metallurgiy
sanoati

Qishloq
xo'jaligi

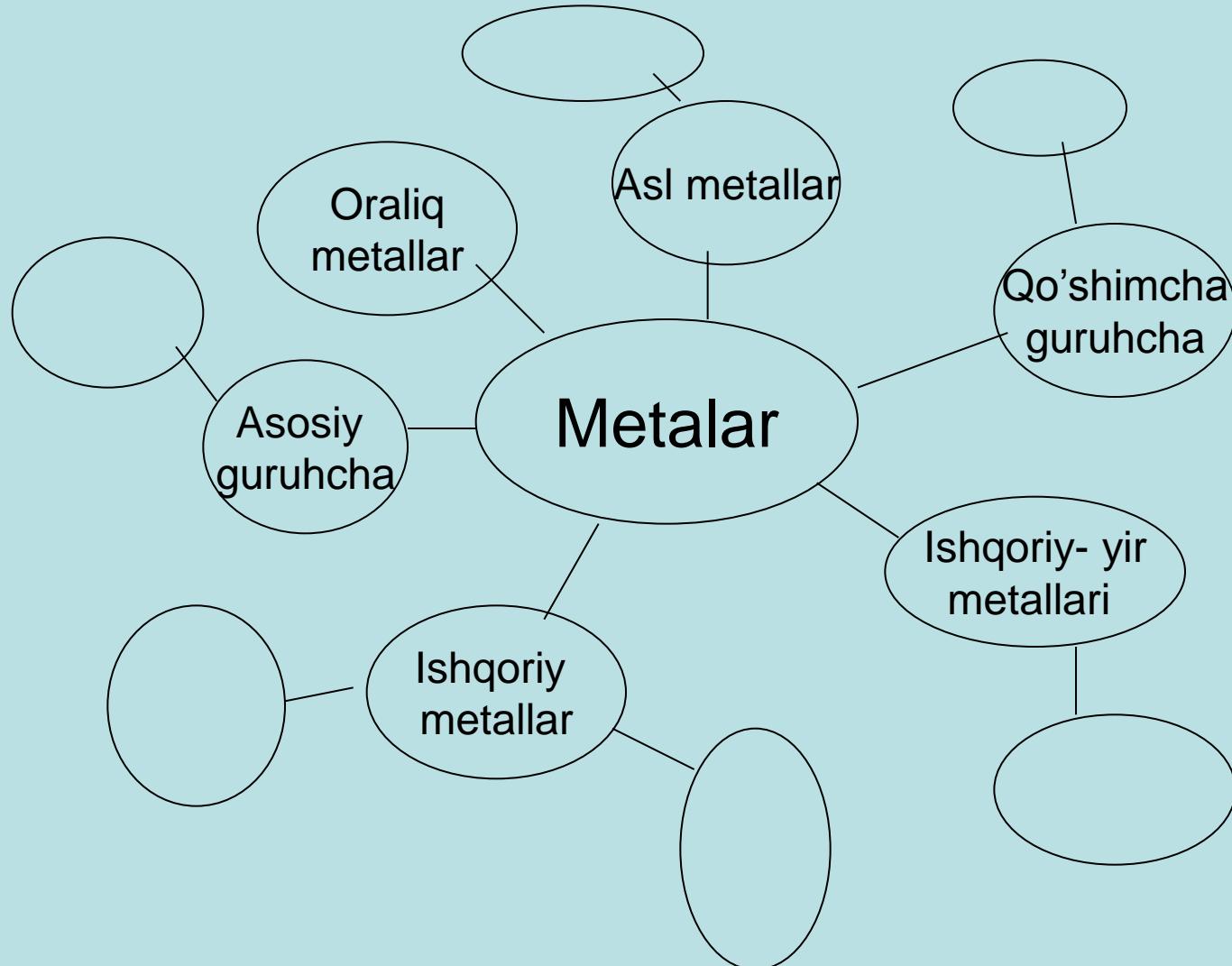
Qotishmal
-ar olishda

Uy
xo'jaligida

Metallarning olinishi

- Pirometallurgiya usulida – uglerod (C), uglerod (II) – oksid, vodorod bilan yuqori haroratda qaytarish.
- Allyuminotermiy usulida-
- Gidrometallurgik usul bilan – rudadan nisbatan faol usul bilan va eritmadan olish
- Elektroliz – c suyqlanma va eritmalaridan elektr toki yordamida

Toifalash jadvali

Ishqoriy va ishqoriy – yir metallari	Asl metallar	Oraliq metallar

B/B/B jadvali

Bilaman	Bilishni xoxlayman	Bilib oldim

E'tiboringiz uchun raxmat